

תאריך : 25.4.14

מכון שנקר לתיעוד וחקר העיצוב
Shenkar Design Archive & Research Center Israel

מאמרים / Articles מאמרים מעיתונים ומכתבי עת Publications Articles

כותרת המאמר:	איור: דיאלוג בין טקסט לתמונה
שם המחבר:	גרנות אורנה
נושאים:	עיצוב גרפי, ספרי ילדים
מושא:	שיח ביקורתי על איור, על ההיררכיה ועל היפוך ההיררכיה בין איור לטקסט.
תאריך פרסום:	יולי 2013
מקור המאמר:	היסטוריה ותיאוריה: הפרוטוקולים, 28 (2013) https://zzzen.secured.co.il/sites/bezalel/home/he/1373175139
שפה:	עברית
מספר עמודים:	3
תחומי עיצוב:	תקשורת חזותית
קטגוריות עיצוב:	איור, עיצוב אות, טיפוגרפיה, ספרים
מילות מפתח:	איור, עיצוב אות, טיפוגרפיה, ספרים, עיצוב גרפי, ספרי ילדים
המלצות וקישורים:	
באדיבות:	ריינר אביגיל
זכויות יוצרים:	עבודה זו מוגנת ואין להעתיקה או לשכפלה מבלי אישור © This work is copyright protected
תקציר:	מאמר מערכת מאת אורנה גרנות לגיליון מס' 28, קיץ 2013, של כתב העת המקוון "היסטוריה ותיאוריה: הפרוטוקולים". הגיליון הוקדש לנושא האיור, בעקבות כינוס שנערך בבצלאל במאי 2010. במרכז הגיליון עומדת הבנת הדיאלוג החזותי שמנהל האיור, כסוגה ייחודית, עם נרטיבים שונים. פריסת מגוון החומרים בגיליון מבקשת לבסס את הצורך בשיח ביקורתי המשלב התייחסות חזותית והתייחסות מילולית – ללא היררכיה או בביטול ההיררכיה המוכרת, שבין איור וטקסט.

גיליון מס' 28, קיץ 2013, של כתב העת להסטוריה ותיאוריה הפרוטוקלים מוקדש לנושא האירור וזאת בעקבות כנס שנערך בבצלאל במאי 2010.

אירור: דיאלוג בין טקסט לתמונה

מקובל לחשוב על אירור כצורת אמנות חזותית המתלווה לטקסט מילולי. במובן רחב יותר ניתן לראות באירור כסוגה ייחודית של אמנות המנהלת דיאלוג חזותי מתמיד עם נרטיבים שונים. הבנת דיאלוג זה עומדת במרכזו של גיליון זה, שכולו עוסק ברווח בין המילים לתמונות, והוא מבקש להעמיק ביחס בין הדימוי לנרטיב. המאמרים המסות והתערובות בגיליון זה מבקשות לבטל, ולו לרגע את ההיררכיה המוכרת אשר השפה מנציחה, לעצור לרגע ולא לראות רק את "האירור" כ"מאיר" טקסט נתון אלא לעיתים להפוך את כיוון ההתבוננות ולראות מצב בו פרשנות הדימוי החזותי קודמת לחזותי או מחוללת בו שינוי. בדרך זו מתאפשר לתהות על קנקנו של האירור, כצורת אמנות בעלת ייחוד, ולמעשה פריסת מגוון החומרים בגיליון זה מבקשת לבסס את הצורך בשיח ביקורתי המשלב באופן אינטגרלי התייחסות חזותית למילולית ללא היררכיה וכן תובעת מן הקורא והכותב לתת את דעתו גם לדרכים בהם מילה משלימה תמונה או מפרידה עצמה ממנה. האירור אם כן דורש כלי ניתוח והתייחסות ביקורתית שונה מהשיח האקדמי המפריד לרוב בין התייחסות מילולית לויזואלית, ולהתייחד כסוגה אשר גם בשיח הביקורתי אודותיה מוטמע אותו התיווך בין שני מדיומים שונים אשר נמצא במהותו.

מטבע הדברים דורש האירור מהכותבים אודותיו יכולת כפולה של התייחסות למימדים ויזואליים ומילוליים כאחד ולכן מעניין לבחון את השניות הזו בהתייחס אל הביוגרפיה הכותבים בגיליון זה ולגלות ביניהם מאיירים רבים אשר בהזדמנות זו בחרו להתבטא לא בדימוי חזותי בלבד אלא גם לצייר במילים את מושא כתיבתם. הנאום שנשא מוריס סנדק עם זכייתו במדליית הקלדקוט מצוטט בגיליון זה כמאמר הסטורי אשר מיטיב לבטא את את הפריצה לחופש של המאייר המודרני במאה ה-20. סנדק מתאר בו את פועלו של המאייר האנגלי רנדולף קלדקוט. אותה חירות פורצת דרך ניכרת גם במסה שכתבה המאיירת אורה איתן, מסה נקייה מדימויים חזותיים ובה המילים מנסות להתחקות אחר המקור, המהות האבולוציונית הנמצאת כשורש עמוק בתרבות האנושית.

הזיקה אל העבר וליתר דיוק הזווית ההסטורית נוכחת בגיליון במאמריהם של פרופסור יוסף שוורץ, חוקר ישראלי פורץ דרך בתחום האירור והכתיבה האקדמית אודותיו מתמקד בהתפתחותו של הערך האסתטי באירור בספרי ילדים. מאמרה של ד"ר רות תור גונן מכיל גם הוא התייחסות הסטורית אך מציג סקירה הדנה בהתפתחות אירור ספרי ילדים ובו בזמן מעמתת התפתחות זו ומפגישה אותה עם טענה נועזת ביחס לתפקידו של האירור. גונן המבקשת לשלב באופן אינטגרטיבי בנייתו ההסטורי-אמנותי גם את הטענה כי בראשיתו היה תפקיד האירור ביצירה המשלבת טקסט ותמונה תפקיד "דוחה סבל" ועד להתפתחותו בשלהי המאה הקודמת ותחילתה של זו עד להפיכתו של האירור למנכח סבל.

התודעה ההסטורית נוכחת ברבות מן התערובות המוצגות בגיליון זו. סדרת ההדפסים של המאיירת ליאורה וייז מציגה מבחינת תוכן וצורה כאחד מחווה לתור הזהב של האירור האנגלי מן המאה ה-19. סדרת התצריבים שיצרה ל"עליסה בארץ הפלאות" מעלים על הדעת את איריהם הפחות שחוקים של ארתור רקהאם ושל הסופר/מאייר לואיס קרול/צ'רלס דוג'סון ולא דווקא את אירורו המוכרים יותר של גיימס טניאל. גם מרב סלומון בסדרת האירורים "כוויות קור" מעלה על הדעת מחווה חושית-חופשית לאירור האוניברסלי של היינריך הופמן ליהושע הפרוע, כמותו גם היא איננה מתבטאת רק בדימוי חזותי ומייצרת נרטיב פואטי, לא רציף, המורכב מדימויים וממילים לא מחורזות כמו המקור הגרמני. בעוד הרצף בספר המקור מורכב מדמויותיהם של בני פוחזים "כוויות קור" מוקדש לסבתה של המאיירת

ומופקע לטובת שרשרת דמויות נשיות סוררות. גם המאירים הילה נועם וזאב אנגלמאיר משלבים מילה בתמונה ויציר הכילאיים שבראו אינו קומיקס ואינו יצירה מאוירת לילדים אלא יצירה מתיילדת, אשר חומרים ספרותיים מקומיים משמשים אותה באופן חופשי ולמעשה משרטטים התייחסויות ראשוניות לעבר המקומי תוך ניסיון לנסח עבר איורי מקומי שחומרי הילדות המקומיים מזינים אותו.

דומה שפעמים רבות הכתיבה הפרשנית על האיור עוסקת בפירוק של "גשטלט" כלשהו, המעשה האיורי הקונבנציונלי לעיתים רבות מסתמך על השלמה והדדיות בדיאלוג בין טקסט לתמונה. האיור המבאר החוזר וממחיש מידע מילולי אינו דומה למאמץ האיורי האמנותי אשר כמו מנסה דווקא לשבור את ההיקש הזה, להפוך את כיוונו של המובן מאליו ולשנותו באופן בלתי הפיך. הסיפור הקצר של המאירת עפרה עמית חושף את הפיצול הזה בעבודת המאיר וכמו ממחיש אותו באופן סוריאליסטי בכך שהוא יוצר קונקרטיזציה מבהילה למטאפורה או אולי לעשייה האוירת-אמנותית והופך אותה על פיה, ע"י הכפלה ופיצול של נשמתה וגופה של סוניה המאירת בסיפור, המספרת את האיור המסופר.

הקומיקס והספר המאיר לילדים הן שתי צורות או אולי שני מכלים המייטיבים להכיל ללא היררכיה את המילים והתמונות. בגיליון זה ישנה התייחסות ביקורתית –פרשנית מורחבת לספר המאיר ובייחוד לסוגה שהיא הפיקצ'רבווק כמיכל אולטימטיבי אשר מייטיב לבאר באופן קונקרטי את הפוטנציאל האמנותי הגלום בביטול ההפרדה בין המילים לתמונות. פוטנציאל אמנותי זה יכול להוות השראה ולהזין את השדה המסחרי-אמנותי. שיח ביקורתי זה משלב התייחסות רצינית לאיור, ואינו רואה בפיקצ'רבווק מוצר המיועד רק לילדים או מוצר מסחרי. מיכל זה הינו כלי ביטוי אמנותי לכל דבר ועניין הדורש התייחסות ביקורתית חזותית ומילולית כאחד. המאמרים של נעמה בנזימן ואורנה גרנות מתמקדים בפיקצ'רבווק ומציעים העמקה במכניזם הייחודי שלו, המורכב מהפיכת דף וצבירות של סיפור אשר מתבוננים-קוראים-מקריאים בו באופן כולל וחי, שוב ושוב.

הגיליון מבקש לפרוס מנעד רחב ככל האפשר של שיח פרשני לאיור. בקצה אחד מצויה המסה של אביגיל ריינר המציגה את הכתיבה ההוליסטית על הספר המאיר. המחברת משקללת את כלל המרכיבים ביצירה "על זנבה של ארנבת", משלבת באופן טבעי ושקול התייחסות לדיאלוג המובנה בין מילים, לתמונות, למשמעות הבחירה בטכניקה/בסגנון ולהיבטים האיקונוגרפיים. כתיבה אינטגרטיבית זו מתבססת על פרשנות אקדמית כמו גם על ניתוח פרשני עצמאי ומביאה לתוך המשוואה גם את המימדים הקשורים בעיצוב הספר: הטיפוגרפיה, הכריכה והעימוד. בקצה השני של מנעד זה מצויה ביקורת תערוכת הקומיקס של נעה לאה כהן שמנתחת באופן מילולי, פרשני ומעמיק את האיקונוגרפיה של היוצרות היהודיות ללא שימוש בדוגמא חזותית.

האיור כיצירה מורכבת מכיל באופן מובנה שניות של הבעה בעת שמנוצל הפער בין המימדים השונים שלו באופן אירוני או לא צפוי אולם לעיתים המורכבות הזו מובנית דווקא מכיוון היוצר-נמען. כלומר מעצם העובדה שרבות מן היצירות לילדים הן מאוירות נובע סטאטוס אמנותי אשר מנכיח את ההיררכיה של הפנייה לקהל של ילדים, כפחות ערך או מורכבות. במאמרה מתייחסת אביבה זרקה אל ההצפנה העוברת יצירות לילדים ע"י יוצריהן הבוגרים בדרכן אל התמימות הילדותית הנראית לעין. ואילו מרית בן ישראל יוצאת במסע שהטריגר שלו הוא זכרון של חיבור אמוציונלי ילדי ולא ניתוח רציונלי. יותר מכל נדמה שבן ישראל מפנה בדרך פואטית-אשר מעניקה לגיטימציה מחודשת לנקודת מבט ילדית –אמנותית ביצירה קאנונית ישראלית נשכחת או שחוקה ובעצם מקלפת-חושפת את הסודות הכמוסים בה. מכיון שדומה שרק עינו של הילד שאינו "קורא" את המילים אלא מתייחס באופן שלם לכל הספר-סיפוראיור-מסוגל לראות את האיור הסמוי מן העין ולגלותו למבוגר שאיבד את היכולת להתבונן באופן רענן.

ולראיה הדימוי שנבחר לבטא באופן חזותי את ההבטחה של גליון זה הוא פרט מתוך ספרה של אלונה פרנקל "היום הרע של טובה" דמותה של הילדה "הטובה" טובה חורצת לשון בהחלט אנלוגי לפוטנציאל החתרנות הגלום באיור בכלל ובפרט ביחס שבין טקסט לתמונה.

כמו במקרה של הטיעון להיפוך ההיררכיה בין המילים התמונות גם דימוי זה מבקש לחתור תחת הקונבציה אשר רואה באיור לילדים או באיור הילדי או בנקודת המוצא והחשיבה הילדית התמימה כפחותת ערך, גם כאן לאיור בהיותו בעל נקודת מוצא של ראשוניות אומנותית-ביאורית ופשטות מובנית, פוטנציאל לאמירה אוניברסלית מרחיקת לכת [i].

הגיליון מציב אם כן סטנדרטים לניתוח אסתטי אל האיור האמנותי, איור הוא סיפור שאליו ניתן לצלול שוב ושוב, יצירה רב-רבדית ובה התייחסות אשר ניתן לכנותה ספירלית, כזו המזמינה קריאה אינטגרטיבית, רב גילאית ואולי רב-דורית אשר מיד עם סיום הספר מבקשת, באופן ילדי-ראשוני לקרוא שוב ושוב, לילד שלנו ולילד שבנו.

" [i]היום הרע של טובה" מאת אלונה פרנקל, הוצאת מודן, בן-שמן, 1979, 1997.